WIKIPEDIA

Altay dili

Vikipediya, azad ensiklopediya

Altay dili, və ya dəqiq olaraq **cənubi altay dili** — iki Dağlıq Altay dillərindən biri, altaylıların əsas dili. Rusiya Federasiyasındakı Altay Respublikasının rəsmi dili. 1948-ci ilədək *oyrot dili* adlanırdı.

Altay dili	
Təsnifatı	
Nostratik dillər	
Altay dilləri	
Türk dilləri	
Ortaq türk dili	
Sibir türk dilləri	
Altay dili	
Yazı	Kiril əlifbası
Glottolog	alta1276 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/alta1276)

Mündəricat

Şərh

Cənubi və şimali altay dilləri ənənəvi olaraq bir altay dili hesab edilirdi. Ancaq türk dillərinin müasir təsnlfatına görə onlar iki müxtəlif dil hesab edilir. Eyni zamanda Rusiyada dialektlərin ayrılmaları da azsaylı xalqların müstəqil dili hesab edilirlər (kumandin, teleut, çelkan və tubalar dilləri).

2010-cu il ümumrusiya əhalinin siyahıya alınmasına görə Rusiyada 55 720 nəfər altay dilin ana dili hesab ediblər.[1]

Müqayisə

Müqayisə

Azərbaycanca	Altayca
hə	eye (эйе), tye (je)
yox	tyok (joк)
yaxşı	tyakşı (jакшы)
yaman *(yəni "pis")*	tyaman (jаман)
yaramaz	tyarabas (jарабас), tyaramas (jарамас) *(Qeyd: altay dilində "tyarabas (jарабас)" sözü sifət sözdür və "yaramaz, uyğun gəlməyən, tərbiyəsiz" kimi mənalar daşıyır; "tyaramas (jарамас)" sözü isə isimdir və "qanunsuzluq, özbaşınalıq" deməkdir)*
mən	men (мен)
sən	sen (сен)
o; *həmçinin* ol ("o" sözünün arxaik halı, hazırda bəzən poeziyada istifadə edilir)	ol (ол)
biz	bis (бис)
siz	sler (слер)
onlar	olor (олор)
kim	kem (кем)
nə	ne (не)
hara	kaydaar (кайдаар)
harada	kayda (кайда)
necə	kanayda (канайда)
hansı, hankı	kandıy (кандый)
haçan *(yəni "nə zaman, nə vaxt")*	kaçan (качан)
indi	emdi (эмди)
ora	arı (ары)
bura, bəri	beri (бери)
bu	bu (бу)
üçün, -çün	uçun (учун)
-la / -lə *(tərzi-hərəkət zərfi)*, ilə	la (ла), lo (ло), lö (лӧ)
-mı / -mi / -mu / -mü (*sual ədatı*)	ba (ба), be (бе), bo (бо), bö (бӧ)
da, də *(bağlayıcı söz; "o da", "bu da", "mən də" sözlərindəki kimi)*	da (да), de (де), do (до), dö (дӧ)
ən	enq (эҥ)
bütün	büdün (бӱдӱн)
yarı, yarım, yarımçıq	tyarım (jарым)

hamı	kamık (камык) *(çoxmənalı və omonim sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilindəki digər mənaları ilə yanaşı, "çox" (sifət) və "çoxluq" (isim) mənalarında da istifadə edilir)*
yalın *(yəni "lüt, açıq" mənasında; "ayaqyalın/yalınayaq" ifadəsindəki kimi)*	tyılanqaş (јылаҥаш)
ayrı	ayrı (айры) *(omonim sözdür)*
böyük	biyik (бийик)
ulu	ulu (улу)
kiçik	kiçü (кичӱ), kiçinek (кичинек)
alt	aldı (алды) *(Qeyd: bu söz altay dilində omonim sözdür, və ikinci mənası "qabaq, ön"dür)*
üst, üstündə	üst (ӱст), üstinde (ӱстинде)
üzəri	üzeeri (ӱзеери)
az	as (ас) *(omonim sözdür)*
çox	çok- (чок-) (*Qeyd: bu söz altay dilində "bir topa*[2]*ya yığmaq, toparlamaq" mənasında işlənən feldir, və azərbaycan və türk dillərindən fərqli olaraq ayrıca sifət kimi istifadə edilmir; lakin bu söz ilə eyni kökdən olan və bu sözə mənaca yaxın olan bir neçə digər sözlər var, məsələn:* *- "çoqu(m)" (чогу(м)), yəni "topa, qalaq, yığın"* *- "çoqul" (чогул), yəni "bir topaya yığılmaq, çoxlu camaatla dolmaq"* *- "çoquntı" (чогунты), yəni "topa, kütlə"* *Ümumiyyətlə, semantik baxımdan "topa" sözünün işləndiyi şəkildə işlənir.* *Lakin altay dilində həmçinin "çox" sözüylə əlaqədar ola bilən "sok" (сок) sözü də mövcuddur ki, o qüvvətləndirici ədat şəklində istifadə olunur; məsələn, "yeganə, tək, yapyalnız, tənha" mənalarındakı "sok tyanqıs" (сок јаҥыс) sözündəki kimi*)
köp	köp (кӧп) (*çoxmənalı sözdür)* *(Qeyd: müasir türk dillərinin əksəriyyətində olduğu kimi, altay dilində də "çox" mənasında "çox" sözüylə qohum olan istənilən bir sözün yerinə "köp" sözü (sifət halında) işlədilir. Azərbaycan dilində "köp" sözü isim olaraq "şiş, qabarma; qarının qazla dolma nəticəsində qabarması, köpməsi" mənasına gəlir və "köpmək" feli ilə yalnız bu mənalarda sıx-sıx istifadə edilir. Altay dilində buna oxşar məna həmçinin "köp-" (кӧп-) felində görülür)*

arıq	arık (арык)
yeni	tyanqı (jаңы)
yepyeni	tyap-tyanqı (jап-jаңы)
yaraşıqlı	tyaraş (jараш) *(çoxmənalı sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində (sifət halında) "yaraşıqlı, gözəl" mənasında işlənir)*
çürük	çirik (чирик)
qalın	kalınq (калыҥ)
yoğun	tyoon (jоон)
uzun	uzun (узун)
uzaq, iraq	uzak (узак), ıraak (ыраак)
yovuq *(yəni "yaxın")*[3]	tyuuk (jуук)
qısa	kıska (кыска)
dar	tar (тар)
ağır	uur (уур)
qoyu *(yəni "tünd, qatı"*[4]*; türk dilindəki "koyu" (məsələn "koyu renk") ilə eynidir)*	koyu (койу) *(Qeyd: bu söz altay dilində "sıx, qatı" (rusca "qustoy" (густой) mənasında işlənir)*
yüngül	tyenqil (jеҥил)
arıq	arık (арык)
artıq *(həm isim, həm sifət mənalarında)*	artık (артык) *(çoxmənalı sözdür)*
iç, içəri	iç (ич) (*omonim sözdür)*
yalnız, yalqız	tyanqıs (jаҥыс)
əkiz	igis (игис), *həmçinin* ikre (икре)
çin *("doğru, gerçək, həqiqi" mənalarında, məsələn "arzularınız çin olsun" ifadəsindəki kimi)*	çın (чын)
boş	boş (бош)
dolu	tolo (толо)
düz	tüs (тӱс)
dümdüz, düpdüz, düppələmdüz	tüp-tüs (тӱп-тӱс)
tən, dənk *(yəni "bərabər")*	tenq (теҥ); *həmçinin* tünqey (тӱҥей) *(Qeyd: "tünqey (тӱҥей)" sözü altay dilində "oxşar, bənzər; eyni olan; fərq eləməz" mənalarında işlədilir)*

dəyirmi (*yəni "yumru, yuvarlaq"*)	bolçok (болчок), tegelik (тегелик), tegerik (тегерик), toqolok (тоголок), tulku (тулку)
quru	kuru (куру) *(Qeyd: bu söz altay dilində "boş" mənasında istifadə edilir)*
quraq	kurqak (кургак)
yaş *(yəni "nəm, sulu")*	tyaş (јаш) (*omonim sözdür)*
özgə *(yəni "başqa, digər, yad, doğma olmayan")*	öskö (öскö)
ögey	ööy (ööй)
öksüz *(yəni "yetim, kimsəsiz")*[5]	öskür (öскӱс), *həmçinin* ösküs-tyabıs (öскӱс-јабыс)
dul *(yəni "həyat yoldaşı vəfat etmiş")*	tul (тул)
ölü	ölü (öлӱ)
diri	tirü (тирӱ)
əsən *(yəni "sağ, salamat"*[6]; *vaxtilə "əsənlik" formasında "salam" mənasında da istifadə edilirdi, bu cür istifadəsi məsələn türk dilinin dialektlərində də "esen, esenlik" şəkillərində görülür*[7]*)*	ezen (эзен) *(Qeyd: bu söz altay dilində sifət olaraq "sağ, sağlam, salamat, gümrah" mənalarında, isim olaraq isə salamlaşmaq üçün "salam, salam əleyküm" ifadəsi şəklində istifadə olunur)*
səmiz *(yəni "kök")*[8]	semis (семис)
arı *(yəni "təmiz, saf")*	aru (ару)
isti *(həm sifət, həm isim mənalarında)*	izü (изӱ) *(Qeyd: bu sözün isim halı bir neçə türk dillərində, o cümlədə türk dilində mövcud olan "ısı" şəklinə quruluşu baxımından nisbətən daha yaxındır)*
ilıq	tyılu (јылу)
soyuq	sook (соок)
qatı *(yəni "bərk, möhkəm")*	katu (кату)
iti	ödü (öдӱ)
bərk	bek (бек)
yumşaq	tyımjak (јымжак)
yavaş	tyoboş (јобош) *(Qeyd: bu söz altay dilində həm də fel şəklində ("tyoboş-" (јобош-)) "yavaşlamaq, sakit olmaq" mənalarında da işlənir)*
yetər	tyeder (једер)
gərək	kerek (керек)
ər, erkək	er (эр)

dişi	tiji (тижи)
bəy	biy (бий)
gəlin	kelin (келин)
bahadur *(yəni "qoçaq, qorxmaz")*	baatır (баатыр)
yiyə *(yəni "nəyinsə sahibi")*	ee (ээ)
ata	ada (ада)
ana; *həmçinin* aba *(dial.)*	enye (эне)
bala	bala (бала)
bəbə, bəbək	baay (баай), baabıy (баабый)
oğul	uul (уул)
oğlan	uulan (уулан) *(omonim sözdür)*
qız	kıs
dədə *("baba" [yəni "atanın atası, ananın anası"] mənasında)*	taada (таада)
dayı	taay (таай)
yengə	tyenqe (јеҥе)
yeznə	tyeste (јесте)
quda	kudaqay (кудагай)
bacanaq	batya (баја)
kişi *("insan" mənasında)*	kiji (кижи)
igid	tyiit (јиит) *(Qeyd: bu söz altay dilində (bir çox müasir türk dillərində olduğu kimi) "cavan; cavan oğlan" mənalarında istifadə edilir)*
yoldaş	tyoldoş (јолдош)
toy	toy (той)
ad	at (ат) *(omonim sözdür)*
Tanrı	Tenqeri (Теҥери)
qul *(yəni "qulluq edən, qul olan kimsə; nökər, kölə")*	kul (кул)
çəri *(yəni "qoşun, ordu")*	çerü (черӱ)
qaçqın	kaçkın (качкын)
iş	iş (иш)
işçi	işçi (ишчи)
öyrənci *(yəni "öyrənən, şagird")* [9]	ürençik (ӱренчик), üreneeçi (ӱренеечи) *(Qeyd: bu iki söz çox yaxın mənalarda istifadə olunurlar. Belə ki, "ürençik" (ӱренчик) sözü altay dilində "şagird, təhsil alan" mənalarında, "üreneeçi" (ӱренеечи) sözü isə "təhsil alan, şagird, tələbə" mənalarında istifadə olunur.)*

oğru *(həmçinin "oğurçu/oğruçu" (xalq arasında istifadə edilən variantlar))*	uurçı (уурчы)
oğurluq	uurı (ууры)
dilmanc *(yəni "tərcüməçi, mütərcim")*	tilmeş (тилмеш) *(Qeyd: altay dilində bu mənada həmçinin "köçüreeçi" (кӧчӱреечи) (hərfi tərcüməsi "köçürücü", görünür ki rus dilindəki "perevodçik" (переводчик) sözünün hərfi tərcüməsidir) sözü istifadə olunur.*
söz	sös (сӧс)
söyüş	sögüş (сӧгӱш) *(Qeyd: bu söz altay dilində daha çox "lağ, məzələnmə, ələ salma" və "tənqid, kritika" mənalarında istifadə edilir)*
güc	küç (кӱч)
car *(yəni "xəbər, elan, bildiriş"; "car çəkmək" ifadəsindəki kimi)*	tyar (јар) *(omonim sözdür)*
uc *(yəni "nəyinsə sonu, kənarı, qırağı, nöqtəsi")*	uç (уч) (*omonim sözdür)*
iz	is (ис)
dilim *(yəni "uzununa dil kimi kəsilmiş parça, ya bu cür hissələrə ayrılmış bir şeyin hər parçası"; "dilim-dilim" ifadəsindəki kimi)*	tilim (тилим) *(Qeyd: altay dilində "dilim / tilim" isminin kökündə duran qədim "tili-" (тили-) feli hələ də istifadə edilir (əgər dilimizə bu feli uyğunlaşdırsaq "dilimək" sözü alınar), və bizim dilimizdəki "dilimləmək" (yəni "dilim şəklində doğramaq, dilim-dilim kəsmək") felinin rolunu oynayır)*
oyun	oyın (ойын)
yarış	tyarış (јарыш)
en, enlilik	en (эн) *(Qeyd: bu söz altay dilində "parçanın, kətanın eni" mənasında istifadə edilir)*
kəndir	kendir (кендир) *(Qeyd: bu söz altay dilində "kənaf bitkisi, kənafkimilər" mənalarında istifadə olunur. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, azərbaycan dilinin özündə də "kəndir" sözü əslində bir bitki adı kimi istifadə olunur (bax kəndir, kəndirkimilər, kəndirotu))*
düyün	tüyün (тӱйӱн)
səs	
küy *("səs" mənasında; "səs-küy" ifadəsindəki kimi)*	küü (кӱӱ)
sabun	samın (самын)

kükürd	
şəkər	çikir (чикир)
sağ *(yəni "sağ tərəf")*	
sol *(yəni "sol tərəf")*	sol (сол)
solaxay	soloqoy (сологой)
orta	orto (орто)
güzgü	küskü (кӱскӱ) *(Qeyd: altay dilində "güzgü, ayna" mənasında "küskü" sözüylə yanaşı həmçinin "körnöş" (кӧрнӧш) sözü istifadə olunur)*
daraq	
börk *(yəni "papaq")*	börük (бӧрӱк)
köynək	künek (кӱнек)
geyim	kiyim (кийим)
tük, tüklü *(həmçinin "tükdü" (xalq arasındakı tələffüz variantı))*	tük (тӱк), tüktü (тӱктӱ)
saç	çaç (чач) *(omonim sözdür)*
saqqal	saqal (сагал), *həmçinin* tyaak saqal (јаак сагал) *[hərfi tərcüməsi - "yanaq saqqal"]*
baş	baş (баш)
başçı	başçı (башчы)
beyin	mee (мее)
üz	tyüs (јӱс) (*omonim sözdür*)
göz	kös (кӧс)
yaş *("göz yaşı" mənasında)*	tyaş (јаш) (*omonim sözdür)*
qabaq *("qaş" mənasında; "qaş-qabaq" ifadəsindəki kimi)*	kabak (кабак)
kirpik	kirbik (кирбик)
iy *(yəni "qoxu")*	tyıt (јыт)
tumov *(yəni "zökəm")*[10]	tımu (тыму)
qulaq	kulak (кулак)
yanaq	tyaak (јаак)
dodaq	
dil	til (тил)
diş	tiş (тиш)
azı, azıdişi *(yəni "ağzın hər iki tərəfində altda və üstdə olub, yeyilən şeyi çeynəməyə məxsus dişlər", "orta dişlər", "premolyar dişlər")*	azu (азу) *(Qeyd: bu söz altay dilində "köpək diş", "qaflan diş", "ağzın hər iki tərəfində azı dişlərlə ön dişlər arasında olan diş(lər)" mənasında istifadə edilir)*

ağız	oos (оос)
boğaz	
çənə	
qan	kan (кан)
damar	tamır (тамыр)
dəri	tere (тере)
tər *("xüsusi dərialtı vəzilərin ifraz etdiyi şəffaf maye" mənasında)*	ter (тер) *(omonim sözdür)*
sümük	söök (сӧӧк) *(çoxmənalı sözdür)*
qabırğa	kabırqa (кабырга)
arxa	arka (арка) *(çoxmənalı sözdür)*
bel	bel (бел)
qol	kol (кол) *(Qeyd: bu söz həm altay dilində, həm də müasir türk dillərinin əksəriyyətində həm "əl", həm "qol" mənasında istifadə edilir, yəni bu dillərdə əl ilə qol arasında ayrım itib; altayca həmçinin "çayın qolu" mənasında "kool (коол)" sözü işlədilir)*
ovuc	uuş (ууш) *(Qeyd: bu söz altay dilində məhz "əlin içi tutan qədər, ovuca yerləşən miqdar (adətən saylarla)" (məsələn "Bir ovuc") mənasında istifadə edilir)*
barmaq	
dırnaq	tırmak (тырмак)
ayaq	
qıç, bud	
diz	tize (тизе)
öfkə *(yəni "ağciyər")*	ökpö (ӧкпӧ)
boyun	moyın (мойын)
döş	töş (тӧш)
əmcək	emçek (эмчек)
əmzik	umçı (умчы)
köks *(yəni "sinə")*	kögüs (кӧгӱс) *(Qeyd: bu söz altay dilində həmçinin "müdriklik, zehin" mənalarında da istifadə edilir)*
ürək	tyürek (јӱрек)
qarın	karın (карын)
tırıq[11] *(yəni "diareya, ishal")*[12]	tırık (тырык)

	(Qeyd: bu söz altay dilində "qəbizlik[13], pəndəm, konstipasiya, qarının tutulması" (rusca "zapor" (запор)) mənalarında işlənir)
bağır *(yəni "ciyər, qaraciyər")*	buur (буур)
böyrək	böörök (бөөрөк)
öd, öd kisəsi	öt (өт) *(omonim sözdür)*
yol	tyol (јол)
il	tyıl (јыл)
yaş *("doğuluş, dünyaya gəlmə günündən keçən vaxt, il; insanın, heyvanın, bitkinin böyüməsində, inkişafında dövr; ömür" mənasında; məsələn "Yaşın neçədir?", "Onun 20 yaşı var" kimi)*	tyaş (јаш) *(omonim sözdür)*
yaşıd *(yəni "bir başqası ilə bir yaşda olan (adam), həmyaş")*	tyajıt bala, tyajıt kiji (јажыт бала, јажыт кижи) *(omonim sözdür)* *(Qeyd: altay dilində "tyajıt" (јажым) sözü təklikdə işləndikdə "sirr" mənasında istifadə edilir; bu omonim sözdür, yaş mənasındakı sözün kökü "yaş-" sözündən, sirr mənasındakının isə "gizlətmək" mənasındakı "yaş-/yaşı-/yaşır-" kökündən (azərbaycan dilindəki "yaşmaq"[14] (isim) və "yaşırmaq"[15] (fel) sözlərindəki kimi) ibarətdir)*
yuxu	uyku (уйку)
gecə	
gün, günəş, gündüz	kün (кӱн)
bu gün / bugün	bügün (бӱгӱн)
bugünkü	bügüngi (бӱгӱнги)
ertə	erte (эрте)
ay	ay (ай)
ulduz	tyıldıs (јылдыс); *həmçinin* çolmon (чолмон)*(dilimizdəki "çolpan" (Venera planetinin digər adı) sözüylə eynidir)*
su	suu (суу)
köpük	köbük (кӧбӱк)
çay *("isti içki" mənasında)*	
çay *("axarsu" mənasında)*	
yar *("suyun yuyub apardığı yer, sahil" mənasında; əsasən dilimizin dialektlərində (məsələn, İrəvan dialektində[16]), habelə Azərbaycanın və bir çox türk xalqlarının yaşadığı bölgələrin toponimikasında görülən bir sözdür)*	tyar (јар) *(omonim sözdür)*
yaxa (*yəni "sahil, kənar, tərəf, qıraq; paltarın boyun keçən*	tyaka (јака)

hissəsi, habelə bu hissəyə tikilən və boyunu əhatə edən parça zolağı")	
yan (*yəni "tərəf, ətraf, kənar, künc"; "o yanda", "bu yanda" sözlərindəki kimi)*	tyan (јан)
göl	köl (кӧл)
dəniz	tenqis (теҥис) *(Qeyd: bu söz altay dilində "okean" mənasında istifadə edilir; "dəniz" mənasında isə monqol mənşəli "talay (талай)" sözü istifadə olunur)*
sal *("üzərində suda üzmək, şey daşımaq və ya bir sahildən o biri sahilə keçmək üçün bir və ya bir neçə sıra bir-birinə bağlanmış şalbanlardan ibarət nəqliyyat vasitəsi" mənasında)*	
gəmi	keme (кеме) *(Qeyd: bu söz altay dilində "qayıq" mənasında istifadə olunur; "gəmi" mənasında isə rus dilindəki "korabl'" (корабль) sözündən alınma olan "kerep" (кереп) sözü istifadə olunur)*
göy	kök (кӧк) *(Qeyd: bu söz çoxmənalı sözdür; belə ki, bizim dilimizdə də olduğu kimi, altay dilində də bu söz həm "göy/mavi rəng", həm də "yaşıllıq, göyərti" mənalarında istifadə olunur, və bundan başqa dilimizdəki "kökləmək" sözündə görülən mənaya oxşar şəkildə altayca "tikiş" mənasını da verir)*
yaşıl	tyajıl (јажыл)
ağ	ak (ак) (*omonim sözdür)*
apağ, ağappaq	ap-ak (ап-ак), ak-ak (ак-ак)
qara	kara (кара)
sarı	sarı (сары)
qızıl *(yəni "qırmızı"; "qızıl" sözünün dilimizdə artıq köhnəlmiş mənası)*	kızıl (кызыл)
qonur *(yəni "qəhvəyi rəng")*	konqır (коҥыр) *(Qeyd: bu söz altay dilində "tünd-şabalıdı rəng" mənasında istifadə olunur)*
kürən *(yəni "saçı, tükü parıltı sarı, qırmızı rəngdə olan"; məsələn: Kürən at.)*	kürenq (кӱреҥ)
dəmir	temir (темир)

polad	bolot (болот)
qapı	
eşik *(yəni "qapı")*	ejik (эжик)
körpü	kür (кӱр)
yastıq	tyastık (јастык)
ev *(həmçinin* öy *(dialekt söz))*	üy (ӱй)
yuva	uya (уйа)
yurd	tyurt (јурт) *(Qeyd: bu söz altay dilində əsasən "kənd, yaşayış məntəqəsi" mənalarında işlənir)*
türmə	türme (тӱрме)
qat *(yəni "təbəqə, lay"; həmçinin "mərtəbə"*[17] *[köhnəlmiş/nadir hallarda işlənilən mənası, türk dilindəki "kat" sözündəki kimi; məsələn "Ben üst katda oturuyorum.", yəni "Mən yuxarı mərtəbədə qalıram."])*	kat (кат) *(omonim sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində həm "təbəqə, lay", həm də (bizim dilimizdə də belə mənasının mövcud olmasına baxmayaraq, o mənada adətən istifadə edilməyən, və əksinə olaraq, həmin mənada daha çox türk dilində rast gəlinən) "mərtəbə, binanın mərtəbəsi" mənalarında işlədilir.)*
kömür	kömür (кӧмӱр)
baqır *(yəni "mis")*	
altun *(yəni "qızıl")*	altın (алтын)
gümüş	kümüş (кӱмӱш) *(Qeyd: altay dilində "gümüş" mənasında əslən monqol dillərindən (müqayisə üçün: monqolca (xalx monqolcası) - möngö (мөнгө); buryatca - "müngen" (мүнгэн); kalmıkca - "mönqgn" (мөңгн)) olan "mönqün" (мӧҥӱн) sözü istifadə olunur)*
inci	tyintyi (јинји)
üzük	tyüstük (јӱстӱк)
qazan	kazan (казан)
qapaq	kakpak (какпак)
qarmaq	karmak (кармак)
ələk *(yəni "xəlbir", "süzgəc")*	elgek (элгек)
küp	küp (кӱп) *(Qeyd: bu söz altay dilində "çegen (чеген; rusca "çegen"' (чегень)) (altaylıların mətbəxinə xas olan, ayrana və qımıza bənzər süd məhsulu olan içki) saxlanılması üçün saxsı qab" mənasında istifadə edilir)*
qalpaq	kalbak (калбак)

	(Qeyd: bu söz altay dilində "qaşıq" mənasında işlənir)
qamçı	kamçı (камчы)
bıçaq	bıçak (бычак)
qayçı	kayçı (кайчы) *(çoxmənalı və omonim sözdür)*
iynə	iyne (ийне)
balta	malta (малта)
sap *("bir şeyin əl tutulan yeri, tutacaq yeri, qulpu" mənasında, məsələn "Baltanın sapı.")*	sap (сап) *(çoxmənalı sözdür)*
kürək *("qazı aləti" mənasında)*	kürek (кӱрек)
deşik	tejik (тежик)
oyuq	oyık (ойык), oydık (ойдык)
dağ	tuu (туу)
yer	tyer (јер)
torpaq	tobrak (тобрак) *(Qeyd: bu söz altay dilində "toz" mənasında işlənir)*
yük	tyük (јӱк)
daş	taş (таш)
toz	
duz	
yağ	
bal	bal *(Qeyd: altay dilində "bal" mənasında əsasən rus dilindəki "myod" (мёд) sözündən alınan "möt" (мӧт) sözü istifadə olunur)*
süd	süt (сӱт)
qurut	kurut (курут)[18]
yumurta	tyımırtka (јымыртка)
dad	
dadlı	
ac	aç (ач) *(çoxmənalı və omonim sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində əsasən "xəsis", habelə "ac" mənasında işlənir)*
acgöz	aç kös (ач кöс)
tox	toyu (тойу)
doydurucu	tok (ток), toyu-tok (тойу-ток)
acı	açu (ачу)

şorba	
göbələk	
soğan	soqono (согоно)
yemiş *("meyvə" mənasında)*	
qax (*yəni "qurudulmuş meyvə")*	kak (как) *(omonim sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində qədim mənada, "quru" və "qumlu" mənalarında (yəni sifət şəklində) istifadə edilir)*
alma	
üzüm	
çiyələk, giləmeyvə	tyiilek (јиилек)
qarağat	karaqat (карагат)
arpa	arba (арба)
buğda	buuday (буудай)
urluq *("toxum, dənə" mənasında)*	
un	
dəyirman	teermen (теермен)
yem (*yəni "heyvanlara verilən yeyəcək (arpa, ot, saman və s.); quş və heyvanı cəlb etmək üçün tələyə, cələyə, duzağa qoyulan yeyəcək şey"*)	tyem (јем)
at	at (ат) *(omonim sözdür)*
ilxı	tyılkı (јылкы)
qısraq, madyan	
yəhər	eer (ээр)
üzəngi[19]	üzenqi (ӱзеҥи)
yedək[20]	tyedek at (једек ат)
yal (*"atın (və bəzi heyvanların) boynunun üst hissəsində bitən uzun tüklər" mənasında*)	tyal (јал) (*omonim sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində həmçinin "ödəniş, maaş" kimi mənalarda da istifadə edilir.)*
yorğa[21]	tyorqo (јорго) / tyorqo at (јорго ат)
qulun *(yəni "körpə at balası")*	kulun (кулун)
daylaq *(yəni "at balası (altı aylıqdan iki yaşa qədər)")*	tay (тай) *(omonim sözdür)*
ceyran	tyeeren (јеерен)
maral	maral (марал)
it	iyt (ийт) *(omonim sözdür)*
küçük *(yəni "itin balası")*	küçük (кӱчӱк)

ilan	tyılan (јылан)
balıq	balık (балык)
qarışqa	
hörümçək	
kəpənək	köbölök (көбөлөк)
qurd *("həşərat növü" mənasında)*	kurt (курт)
bit *("həşərat/parazit növü" mənasında)*	biyt (бийт)
aslan, arslan *(yəni "şir")*	arslan (арслан); *həmçinin* karaqula (карагула)
tülkü	tülkü (тӱлкӱ)
ayı	ayu (айу)
quş	kuş (куш)
toyuq	takaa (такаа)
durna	turna (турна)
qaz *("quş növü" mənasında)*	kas (кас) *(omonim sözdür)*
göyərçin	küüle (кӱӱле)
qu, qu quşu	kuu (куу) *(çoxmənalı sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində sifət şəklində "ağ (rəngdə olan)", "saçı ağarmış", "üzü ağarmış" mənalarında istifadə edilir)*
porsuq	borsık (борсык)
qunduz	
donuz	
inək	uy (уй)
buzov	bozu (бозу)
buğa	buka (бука)
öküz	
dəvə	töö (төө)
keçi	eçki (эчки)
oğlaq *(yəni "çəpiş; körpə, südəmər keçi balası")*	uulak (уулак)
təkə *(yəni "erkək keçi", "vəhşi keçi, dağ keçisi")*	teke (теке)
əlik *(yəni "vəhşi keçi; keyik")*	elik (элик)
qoşqar / qoçqar *(yəni "erkək qoyun"; Şərur dialektində "qoşar" şəklində isə "qoşqu camışı" mənasında) (Azərbaycandakı Qoşqar dağı ilə Qoşqarçay çayı və Türkiyədəki*	koçkor (кочкор)

Kaçkar dağları adlarında da mövcuddur)	
arğalı *(yəni "vəhşi qoç")*[22]	arkar (аркар)
eşşək	
qoyun	koy (кой)
yun	tyunq (јуҥ) *(Qeyd: bu söz altay dilində "quş tükü" mənasında istifadə olunur)*
buynuz	müüs (мӱӱс)
quyruq	
qanad	kanat (канат); *həmçinin* kurkun (куркун)
orman *(yəni "meşə")*	
ağac	aqaş (агаш)
yarpaq	tyalbırak (јалбырак)
qabıq	
budaq	budak (будак)
taxta	takta (такта) *(Qeyd: bu söz altay dilində "stol, skamya" mənasında istifadə olunur)*
odun	odın (одын)
dayaq, dəyənək	tayak (тайак)
çiçək	çeçek (чечек)
düz, düzənlik	tüzenq (тӱзеҥ)
bulud	bulut (булут)
şimşək, ildırım	
yağış, yağmur	tyaaş (јааш), tyanqmır (јаҥмыр)
damcı, damla	tamçı (тамчы)
palçıq	
yel *("külək" mənasında)*	
tütün *("tüstü" mənasında)*[23]	tüdün (тӱдӱн)
kül	
ocaq	oçok (очок)
od *(yəni "alov")*	ot (от) *(çoxmənalı sözdür)*
buz	
qar	
qırov	kıru (кыру)
qış	kış (кыш)
yaz	tyas (јас) (*omonim sözdür)*
yay	tyay (јай) (*omonim sözdür)*

güz *(yəni "payız")*	küs (кӱс)
qışlaq	kıştu (кышту)
yaylaq	tyaylu (јайлу)
olmaq	bol- (бол-)
demək, ayıtmaq[24]	de- (де-), ayt- (айт-)
etmək	et- (эт-)
dəymək *("toxunmaq" mənasında)*	tiy- (тий-)
baxmaq	
görmək	kör- (кӧр-)
görünmək	körün- (кӧрӱн-)
görkəzmək *(yəni "görsətmək, göstərmək")*	körgüs- (кӧргӱс-)
görüşmək	körüş- (кӧрӱш-)
görüşdürmək	körüştir- (кӧрӱштир-) *(Qeyd: bu söz altay dilində əsasən "(küsülüləri) barışdırmaq" mənasında işlənir)*
yummaq *(yəni "göz qapaqlarını bağlamaq")*	tyum- (јум-)
uzanmaq	
yatmaq	tyat- (јат-)
durmaq	tur- (тур-) *(çoxmənalı sözdür)* *(Qeyd: altay dilində "tur-" (тур-) feli "durmaq, dayanmaq" kimi mənalardan başqa həmçinin "(nədənsə) ibarət olmaq", "xidmət göstərmək, muzdlu iş görmək" kimi mənalarda da istifadə olunur; habelə altay dilində tez-tez köməkçi fel qismində istifadə olunur və hərəkətin müddəti və davamiyyətini bildirir)*
durğuzmaq *(həmçinin "durquzmaq" (xalq arasındakı tələffüz variantı))*	turqus- (тургус-) *(çoxmənalı sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində həmçinin "qoymaq, dikmək, ucaltmaq ["abidə ucaltmaq" kimi], (nələrisə) düzmək" kimi mənalarda istifadə olunur)*
oyanmaq, oyatmaq	oyqon- (ойгон-), oyqos- (ойгос-)
dayanmaq *("söykənmək" mənasında)*	tayan- (тайан-)
eşitmək	
dinləmək	tınqda- (тыҥда-)
yemək	tyi- (ји-)
yedirmək, yedizdirmək	tyidir- (јидир-)

yalamaq	tyala- (јала-) *(omonim sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində həmçinin "cəza, ştraf" kimi mənalarda da istifadə edilir.)*
içmək	iç- (ич-) (*omonim sözdür)*
doymaq	toy- (той-) (*omonim sözdür)*
sezmək (*yəni "hiss etmək")*; həmçinin Xanlar/Göygöl dialektində "şübhələnmək" mənasında istifadə olunan "səsiyməx'"[25] sözü	sezin- (сезин-) *(Qeyd: "sezin-" (сезин-) sözü altay dilində "hiss etmək, təhmin etmək, şübhələnmək" mənalarında işlədilir. Bu söz ilə eyni kökdən olan və bu sözə mənaca yaxın olan bir neçə digər sözlər var, məsələn:* *- "sezik" (сезик), yəni "təhmin, şübhə"* *- "seziktü" (сезиктӱ), yəni "təhmin edə bilən"* *- "sezim" (сезим), yəni "hiss, hissiyat, təhmin edə bilmə, anlaşılırlıq, anlaq"* *- "sezimdü" (сезимдӱ), yəni "həssas, təhmin edə biləcək, anlayışlı, dərrakəli"* *- "sezü" (сезӱ), yəni "qəbul etmə, reaksiya, qavrayış, hissiyat")*
işləmək *(həmçinin "işdəmək" (xalq arasındakı tələffüz variantı))*	işte- (иште-)
başlamaq *(həmçinin "başdamaq" (xalq arasındakı tələffüz variantı))*	başta- (башта-)
bağlamaq	buula- (буула-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "düyün vurmaq", "ip və başqa materiallar vasitəsilə şeyləri bir-birinə rəbt etmək" mənalarında işlənir)*
bişmək	bış- (быш-) *(Qeyd: bu söz altay dilində əsasən "yetişmək, kal olmamaq [giləmeyvə haqqında]", habelə "bişmək, bişmiş olmaq, hazır olmaq [yemək haqqında]" və onunla yanaşı "qatışdırmaq, süd və ya yağ çalmaq" mənalarında istifadə edilir)*
qovurmaq	kaar- (каар-), *həmçinin* kuur- (кууp-) *(Qeyd: altay dilində "kaar-" (каар-) sözü "qızartmaq, bişirmək (məsələn əti, kartofu)", və "kuur-" (кууp-) sözü isə konkret olaraq "arpanı qovurmaq" mənalarında işlədilirlər)*
qaynamaq	kayna- (кайна-)

qatılaşmaq *(yəni "bərkimək")*	kat- (кат-) *(çoxmənalı omonim sözdür)*
almaq	al- (ал-)
açmaq	aç- (ач-)
qapamaq *(yəni "bağlamaq, örtmək")*	kakpa- (какпа-)
acımaq *(yəni "dadı acı olmaq")*, acılaşmaq	açı- (ачы-)
minmək	min- (мин-)
unutmaq	undı- (унды-)
unudulmaq	undıl- (ундыл-)
soruşmaq, sormaq *("soruşmaq, sual vermək, sorağını almaq" mənasında)*	sura- (сура-)
sormaq *("əmmək" mənasında) (həmçinin "soormaq / sourmaq" (xalq arasındakı tələffüz variantı))*	soor- (соор-)
sovurmaq *(yəni "havaya qaldırmaq, səpələmək, dağıtmaq")*[26]	sobır- (собыр-)
soymaq	soy- (сой-)
solmaq *(yəni "rəngi qaçmaq, rəngini, parlaqlığını itirmək, saralmaq, təravətini itirmək" [məcazi mənada adam haqqında da istifadə edilə bilər])*	sool- (соол-) *(Qeyd: bu söz altay dilində əsasən "buxarlanmaq", habelə "qurumaq" və "solmaq, solub getmək" mənalarında istifadə edilir)*
qovalamaq	
əkmək	
tikmək	
dişləmək *(həmçinin "dişdəmək" (xalq arasındakı tələffüz variantı))*	tişte- (тиште-)
gəmirmək	tyemir- (јемир-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "dağıtmaq, sındırmaq, əzik-üzük etmək" mənalarında işlənir)*
ağrımaq	oorı- (ооры-)
ağlamaq, ağlatmaq	ıyla- (ыйла-), ıylat- (ыйлат-)
qışqırmaq	kışkır- (кышкыр-); *həmçinin* kıyqır- (кыйгыр-)
qıdıqlamaq	kıçıkta- (кычыкта-) *(Qeyd: quruluşu baxımından daha çox bu sözə mənaca nisbətən yaxın olan "qıcıqlamaq" sözünü xatırladır)*
göyərmək *("göy rəng almaq"*	kögör- (кӧгӧр-)

mənasında), göyləşmək	
qızarmaq	kızar- (кызар-)
yaşıllanmaq, yaşıllaşmaq, göyərmək *("yaşıllaşmaq" mənasında)*	tyajar- (jажар-)
ağarmaq	aqar- (агар-)
saralmaq	sarqar- (саргар-) *(Qeyd: bu söz quruluşu baxımından türk dilindəki "sararmak" şəklinə nisbətən daha yaxındır)*
boyamaq	budı- (буды-)
əmmək	em- (эм-)
əmizmək, əmizdirmək	emis- (эмис-)
tapmaq	tap- (тап-)
tapılmaq	tabıl- (табыл-)
daramaq	tara- (тара-)
tüpürmək	tükür- (тӱкӱр-) *(Qeyd: bu söz quruluşu baxımından "tüpürmək" sözünün türk dilindəki variantı olan "tükürmek" sözünə (ki belə variant bir çox digər türk dillərində də görülür) yaxındır)*
tıxmaq *(yəni "(acgözlüklə) yemək")*	tık- (тык-)
dammaq, damcılamaq	tam- (там-), tamçıla- (тамчыла-)
gəyirmək	kegir- (кегир-)
asqırmaq	askır- (аскыр-); *həmçinin* çüçkür- (чӱчкӱр-)
üfürmək, üfləmək	ür- (ӱр-) *(omonim sözdür)*
hürmək	ür- (ӱр-) *(omonim sözdür)*
fışqırmaq, fısqırmaq *(yəni "fit çalmaq")*	sıqır- (сыгыр-)
kişnəmək	kişte- (киште-)
əsnəmək	este- (эсте-)
silkələmək, silkələnmək	silki- (силки-), silkin- (силкин-)
gülümsəmək, gülümsünmək	külümziren- (кӱлӱмзирен-) *(Qeyd: "külümziren-" (кӱлӱмзирен-) sözü altay dilində "gülümsəmək, təbəssüm etmək" mənalarında işlədilir. Bu söz ilə eyni kökdən olan və bu sözə mənaca yaxın olan bir neçə digər sözlər var, məsələn:* *- "külümtyi" (кӱлӱмjи), yəni "təbəssüm"* *- "külümtyilü" (кӱлӱмjилӱ), yəni "təbəssümlü, təbəssüm ilə"*

	Altay dilində "gülmək" felinin kökü olan "gül-" sözü müstəqil olaraq işlənmir; habelə, altay dilində "gülmək, qəhqəhə etmək" mənasında "katkır-" (катқыр-) sözü istifadə edilir.)
güdmək	küt- (кӱт-)
iyləmək	tyıta- (јыта-), tyıtkar- (јыткар-)
qoşmaq, qoşulmaq	koş- (кош-) *(çoxmənalı sözdür)*, kojul- (кожул-)
qaçmaq	kaç- (кач-)
qaçırmaq	kaçır- (качыр-)
aparmaq	apar- (апар-)
daşımaq	tajı- (тажы-) *(Qeyd: bu söz altay dilində əsasən "şapalaq vurmaq, əlin içi ilə nəyisə vurmaq", habelə "daşımaq, harasa aparmaq" mənalarında istifadə edilir)*
dərmək *("meyvə, çiçək və s.-ni birbir qoparmaq, toplamaq" mənasında)*	ter- (тер-) *(omonim sözdür)*
bilmək	bil- (бил-)
öyrənmək	üren- (ӱрен-)
öyrətmək	üret- (ӱрет-)
söz vermək	sös ber- (сӧс бер-)
anlamaq	
aldatmaq	
qorxmaq	korkı- (коркы-)
ürkmək, hürkmək *(yəni "gözlənilməz səsdən, adamdan və s.-dən qorxub çəkilmək və ya qaçmaq; ürkmək, qorxmaq (heyvanlar və quşlar haqqında)")*	ürki- (ӱрки-) *(Qeyd: bu söz altay dilində məhz heyvanların qorxması/ürkməsi ilə bağlı olan sözdür və yalnız heyvanlara şamil edilir; azərbaycan dilində isə bu söz öz ilkin mənasından başqa həmçinin insanlara da aid edilir)*[27]
azmaq *(yəni "yolunu itirmək, qeyb olmaq, düz yoldan sapmaq")*	as- (ас-)
titrəmək	
enmək	
tərləmək	terle- (терле-)
tökmək	tök- (тӧк-)
tökülmək	tögül- (тӧгӱл-)
yağmaq *(yəni "havadan qar, yağış, dolu kimi şeylər düşmək", "çox miqdarda, arası kəsilmədən tökülmək")*	tyaa- (јаа-)

bulamaq	bulqa- (булга-)
doğmaq	tuu- (туу-)
doğulmaq	tuul- (туул-)
yaşamaq	tyaja- (јажа-)
qarımaq *(yəni "qocalmaq")*	karı- (кары-)
ölmək, öldürmək	öl- (ӧл-), öltür- (ӧлтӱр-)
savaşmaq	
vuruşmaq	uruş- (уруш-) *(çoxmənalı sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində həmçinin "qoşulmaq" mənasında da istifadə edilir)*
udmaq *("qalib gəlmək, qələbə çalmaq" mənasında)*	tyut- (јут-) *(Qeyd: bu söz altay dilində istifadəsi kobud sayılan sözdür)*
güləşmək	küreş-
boğmaq	buur- (буур-) *(omonim sözdür)*
təpmək, təpikləmək, təpik vurmaq	tep- (теп-)
axsamaq	aksa- (акса-)
qaxmaq *(yəni "var gücü ilə bir şeyi bir yerə vurmaq, çırpmaq", "çalmaq, vurmaq, sancmaq, girdirmək")*[28]	kak- (как-) *(omonim sözdür)*
əsmək	es- (эс-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "sovurmaq" mənasında istifadə olunur)*
burmaq	
buraxmaq	
bükmək	bük- (бӱк-) *(çoxmənalı sözdür)*
kəsmək	kes- (кес-)
kəsilmək	kezil- (кезил-)
soxmaq	sok- (сок-) *(çoxmənalı və omonim sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində əsas olaraq "döymək, vurmaq, zərbə yetirmək" kimi mənalarda işlənir)*
soxulmaq	soqul- (согул-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "vurulmaq, döyülmək" mənasında işlənir)*
batmaq	bat- (бат-) *(çoxmənalı və omonim sözdür)*

	(Qeyd: bu söz altay dilində "nəyəsə yerləşmək" və "qürub etmək, gözdən itmək" ("günəşin batması" ifadəsindəki kimi)[29] mənalarında istifadə edilir)
batırmaq	badır- (бадыр-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "salmaq, yerləşdirmək" mənalarında istifadə edilir)*
cırmaqlamaq, dırnaqlamaq	tırma- (тырма-); tırman- (тырман-) *("qaşınmaq" mənasında)*
üzülmək *("cırılmaq, süzülmək, qırılmaq, yıpranmaq" mənalarında)*	üzül- (ӱзӱл-)
sınmaq	sın- (сын-)
sındırmaq	sındır- (сындыр-)
sökülmək	sögül- (сӧгӱл-) *(Qeyd: bu söz altay dilində daha çox "parçanın, geyimin sökülməsi" ilə bağlı mənalar daşıyır)*
süpürmək	sibir- (сибир-)
ayırmaq	ayrı- (айры-)
bölmək	böli- (бӧли-); *həmçinin* üle- (ӱле-), üleş- (ӱлеш-) (*Qeyd: "üle-" (ӱле-) və "üleş-" (ӱлеш-) sözləri həm qədim türk yazılı abidələrində keçən, həm də bir neçə digər türk dillərində qorunub saxlanan "ülüş", "üləşmək" sözləriylə eyni kökə sahibdirlər.*
bölünmək	bölin- (бӧлин-)
yarmaq *("qırmaq, yarıya bölmək, ayırmaq" mənalarında)*	tyar- (јар-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "deşmək, iynələmək; qırmaq, sındırmaq" kimi mənaları daşıyır)*
yaramaq *(yəni "yararlı, xeyirli olmaq")*	tyara- (јара-)
yaraşmaq	tyaraş- (јараш-) *(çoxmənalı sözdür)* *(Qeyd: bu söz altay dilində (fel halında) "bir-birini bəyənmək, bir-birindən xoşu gəlmək" mənasında işlənir)*
yaşırmaq *(yəni "gizlətmək")*	tyajır- (јажыр-)
yırtmaq	tyırt- (јырт-)
yırtılmaq	tyırtıl- (јыртыл-)
yortmaq[30][31]	tyort- (јорт-)
köklәmәk *(həmçinin "kökdəmək" (xalq arasındakı tələffüz variantı))*	köktö- (кӧктӧ-)

oymaq, ovmaq *(ikisi də "deşmək" mənasında)*	oy- (ой-)
qazmaq	kas- (кас-) *(omonim sözdür)*
gömmək	köm- (көм-)
üzmək *("suda üzmək, su ilə hərəkət etmək" mənasında)*	tyüs- (jӱс-) (*omonim sözdür)*
axmaq *("suyun, mayenin axması" mənasında)*	ak- (ак-)
uçmaq	uç- (уч-)
yetmək	tyet- (јет-)
yetirmək	tyetir- (јетир-)
yerimək	tyeri- (јери-) *(Qeyd: bu söz altay dilində konkret olaraq "[heyvanlar haqqında] öz balasını atıb tərk etmək" mənasında işlənir; həmçinin bu cür bir heyvanı bildirən "tyerinqkey" (јериҥкеӣ) isimi də mövcuddur)*
yürümək	tyür- (jӱр-)
yüyürmək	tyügür- (jӱгӱр-)
varmaq *(yəni "harasa getmək, harasa istiqamətlənmək")*	bar- (бар-)
getmək	
gəlmək	kel- (кел-)
qalmaq	kal- (кал-) *(Qeyd: bu söz altay dilində həmçinin tez-tez köməkçi fel qismində istifadə olunur və bitmiş, yerinə yetirilmiş bir hərəkəti bildirir)*
girmək	kir- (кир-)
çıxmaq	çık- (чык)-
çıxarmaq	çıqar- (чыгар-)
ötmək	öt- (öт-)
ötürmək	ötkür- (öткӱр-)
sürmək	sür- (сӱр-) *(Qeyd: bu söz altay dilində daha çox heyvan sürüsü ilə bağlı olan mənalarda istifadə olunur, yəni müasir azərbaycan dilindəki əsas mənası olan "maşın idarə etmək" mənasında yox)*
keçmək	keç- (кеч-)
köçmək	köç- (кöч-)
köçürmək	köçür- (кöчӱр-)
köpmək *(yəni "şişmək")*	köp- (кöп-) (*çoxmənalı sözdür)*

	(Qeyd: bu söz altay dilində sifət halında "çox" mənasını verir)
səmirmək *(yəni "kökəlmək, gombullaşmaq"), həmçinin* səmizmək (*yəni "yağlanmaq, piylənmək"*)	semir- (семир-)
yenmək (*yəni "udmaq, qalib gəlmək, qələbə çalmaq")*	tyenq- (jең-) (*omonim sözdür; digər mənası (isim halında) "paltarın qolu (rusca "rukav (рукав)")"dır)*
yaxarmaq *(yəni "israrla yalvarmaq"; "yalvar-yaxar" ifadəsindəki kimi)*	tyakar- (јакар-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "əmr etmək, tələb etmək" mənalarında işlədilir)*
toxtamaq[32]	tokto- (токто-)
düşmək	tüş- (тӱш-)
düşürmək, düşürtmək, düşdürmək	tüjür- (тӱжӱр-)
dolmaq	tol- (тол-)
doldurmaq	toltır- (толтыр-)
düzəlmək	tüzel- (тӱзел-)
düzəltmək	tüzet- (тӱзет-)
vermək	ber- (бер-)
götürmək	ködür- (кӧдӱр-)
satmaq	sat- (сат-)
oğurlamaq	uurda- (уурда-)
sağmaq *("südverən heyvanların yelinindən südü süzüb çıxarmaq" mənasında; məsələn "Camışı sağmaq.", "İnəyi sağmaq." kimi)*	saa- (саа-)
salmaq	sal- (сал-)
tüləmək *(yəni "müəyyən vaxtlarda köhnə tükünü, yununu, qabığını tökmək, təzələmək (heyvanlar və quşlar haqqında)")*[33]	tüle- (тӱле-)
dazlanmaq, dazlaşmaq *(yəni "keçəlləşmək, saçları tökülmək")*	taza- (таза-)
tutmaq	tut- (тут-)
qısmaq	
basmaq	bas- (бас-) *(çoxmənalı sözdür)*
sıxmaq, sıxılmaq	sık- (сык-), sıqıl- (сыгыл-); *həmçinin* sıqın- (сыгын-)
qonmaq	kon- (кон-)
oturmaq	otur- (отур-)
oturtmaq, otuzdurmaq	oturqıs- (отургыс-)

itələmək	iyt- (ийт-) *(omonim sözdür)* *(Qeyd: quruluşu baxımından türk dilində ("itmek" şəklində) və bir neçə digər türk dillərində, habelə azərbaycan dilinin bəzi dialektlərində (məsələn Şəkidə "idmax" şəklində)*[34] *görülən "itələmək" mənasındakı "itmək" sözüylə birdir)*
hörmək *("saçları hörmək" kimi)*	ör- (öp-)
yolmaq *("saçları yolmaq" kimi)*	tyul- (јул-)
yoluxmaq *(yəni "sirayət etmək, keçmək (xəstəlik, mikrob); hal-əhval bilmək üçün birinin yanına getmək (gəlmək)")* [35]	tyolık- (јолык-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "görüşmək" mənasında işlənir, yəni istifadəsi baxımından azərbaycan dilindəki görüşmək ilə bağlı ikinci mənasından nisbətən fərqlənir; azərbaycan dilindəki xəstəliklərin keçməsi ilə bağlı birinci mənasında altay dilində "tyuquş" (јуғуш) sözü istifadə edilir)*
dartmaq	tart- (тарт-) *(Qeyd: bu söz altay dilində çoxmənalı sözdür. Belə ki, altayca "tart" sözü həm "özünə tərəf dartıb çəkmək", həm "aparmaq", həm də (bir neçə türk dillərində (məsələn qazax dilində) olduğu kimi) "siqaret çəkmək" mənalarında istifadə olunur. Semantik olaraq bizim dilimizdə "çəkmək" sözünün işləndiyi yerlərdə işlənilir.)*
sürtmək	sürt- (сӱрт-)
sərmək	
sarmaq, sarımaq	
səpmək, səpələmək	
saçmaq	çaç- (чач-) *(omonim sözdür)*
yaymaq	tyay- (јай-) *(omonim sözdür)*
yayılmaq	tyayıl- (јайыл-)
bürümək	bürke- (бӱрке-)
sevmək *(həmçinin "söymək" (dialekt söz, "sevmək" mənasında))*	süü- (сӱӱ-)
sevinmək *(həmçinin "söyünmək" (dialekt söz))*	süün- (сӱӱн-)
qucaqlamaq, qucaqlaşmaq *(həmçinin "qucaqdamaq, qucaqdaşmaq" (xalq arasındakı tələffüz variantları))*	kuçakta- (кучакта-), kuçaktaş- (кучакташ-)
geymək	kiy- (кий-)
geyinmək	kiyin- (кийин-)
yumaq *("su ilə təmizləmək" mənasında)*	
yıxamaq *(yəni "yumaq")*	

yaxalamaq *("yaxasından tutmaq, boğazından yapışmaq; tutmaq, ələ keçirmək" mənalarında)*	tyakala- (јакала-)
yığmaq	tyuu- (јуу-)
yığılmaq	tyuul- (јуул-)
yıxmaq *(yəni "yerə düşməsini, tarazlıqdan çıxmasını sağlamaq, aşırmaq")*	tyık- (јык-)
yıxılmaq	tyıkıl- (јыгыл-)
yumşalmaq	tyımja- (јымжа-)
silmək	
atmaq	at- (ат-) (*omonim sözdür*) *(Qeyd: bu söz altay dilində (fel halında) "doldurulmuş tüfəngdən, tapançadan, topdan və s. silahdan atəş açmaq" mənasında işlənir)*
oynamaq	oyno- (ойно-) *(çoxmənalı sözdür)*
donmaq	tonq- (тоҥ-)
üşümək	üji- (ӱжи-) *(Qeyd: bu söz altay dilində "dondurmaq", "buz bağlamaq" kimi mənalarda istifadə edilir)*
soyumaq	
soyutmaq	
isinmək	izi- (изи-)
isitmək	izit- (изит-)
ərimək	eri- (эри-)
şişmək	
say, san	
saysız	
1 - bir	bir (бир)
2 - iki	eki (эки)
3 - üç	üç (ӱч)
4 - dörd	tört (тӧрт)
5 - beş	beş (беш)
6 - altı	altı (алты)
7 - yeddi	tyeti (јети)
8 - səkkiz	segis (сегис)
9 - doqquz	toqus (тогус)
10 - on	on (он)
20 - iyirmi	tyirme (јирме)
30 - otuz	odus (одус)

40 - qırx	törtön (одус)
50 - əlli	bejen (бежен)
60 - altmış	altan (алтан)
70 - yetmiş	tyeten (јетен)
80 - səksən	segizen (сегизен)
90 - doxsan	toquzon (тогузон)
100 - yüz	tyüs (јӱс) (*omonim sözdür*)
1000 - min	munq (муҥ)

Həmçinin bax

- Kiril qrafikalı əlifbalı dillər siyahısı
- Şimali Altay dilləri

Mənbə

- Школьный алтайско-русский словарик (http://altaifonts.narod.ru/slovo.html)
- Кафедра алтайского языка и литературы (http://www.gasu.ru/univer/edu/dep/ff/alt.html) Горно-Алтайского государственного университета
- Алтайский язык в проекте ETHEO (http://etheo.org/alto01.htm) (коротко о грамматике и фонетике, этнические группы)
- Страница Ethnologue для южного алтайского (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=alt)
- Информация о телеутах на сайте Совета Федерации (http://www.severcom.ru/nations/item29.html)
- Телеутский язык (http://lingsib.unesco.ru/ru/languages/teleut.shtml.htm)

Ədəbiyyat

- Баскаков Н. А. Алтайский язык. — М., 1958.
- Грамматика алтайского языка, составленная членами Алтайской духовной миссии. — Казань, 1869.
- Дыренкова Н. П. Грамматика ойротского языка. — М.-Л., 1940.
- Тощакова Т. М. Грамматика ойротского языка. — Новосибирск, 1939.
- Исследования по алтайскому языку: Сборник научных трудов/ Под ред. А. Э. Чумакова. — Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2003. — 160 с.
- Ерленбаева Н. В. Бытовая лексика алтайского языка. — Горно-Алтайск: РИО ГАГУ, 2008. — 184 с.

Lüğətlər

- Баскаков Н. А., Тощакова Т. М. Ойротско-русский словарь. С приложением краткого грамматического очерка ойротского языка Н. А. Баскакова. — М., 1947.
- Вербицкий В. И. Словарь алтайского и аладагского наречий тюркского языка. — Казань, 1884.
- Коргунбаева Н. И. Алтайско-русский — русско-алтайский словарь. — Горно-Алтайск, 1991.

İstinadlar

1. Всероссийская перепись населения 2002 года. Том 13. «Коренные малочисленные народы Российской Федерации» (http://perepis2002.ru/index.html?id=44)
2. https://azerdict.com/izahli-luget/topa
3. https://azerdict.com/izahli-luget/yovuq
4. https://obastan.com/az/dict/dialect/word/566718-QOYU
5. https://azerdict.com/izahli-luget/%C3%B6ks%C3%BCz
6. https://azerdict.com/izahli-luget/%C9%99s%C9%99n
7. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=115975
8. https://obastan.com/az/search/?q=s%C9%99miz
9. https://azerdict.com/az/izahli-luget/%C3%B6yr%C9%99nci
10. https://azerdict.com/izahli-luget/tumov
11. https://obastan.com/az/search/?q=t%C4%B1r%C4%B1q
12. https://azerdict.com/izahli-luget/ishal
13. https://azerdict.com/izahli-luget/q%C9%99biz
14. https://azerdict.com/izahli-luget/ya%C5%9Fmaq
15. https://azerdict.com/izahli-luget/ya%C5%9F%C4%B1rmaq
16. https://obastan.com/az/dict/dialect/word/573918-YAR
17. https://azerdict.com/izahli-luget/qat
18. https://www.altai-tour.ru/about_altai/natsionalnaya-kukhnya/kurut/
19. https://azerdict.com/izahli-luget/üzəngi
20. https://azerdict.com/izahli-luget/yed%C9%99k
21. https://azerdict.com/izahli-luget/yor%C4%9Fa
22. https://obastan.com/az/search/?q=ar%C4%9Fal%C4%B1
23. https://azerdict.com/izahli-luget/t%C3%BCt%C3%BCn
24. https://azerdict.com/izahli-luget/ay%C4%B1tmaq
25. http://obastan.com/az/dict/dialect/word/570601-S%C6%8FS%C4%B0YM%C6%8FX%E2%80%99
26. https://azerdict.com/izahli-luget/sovurmaq
27. https://azerdict.com/izahli-luget/h%C3%BCrkm%C9%99k
28. https://azerdict.com/izahli-luget/qaxmaq
29. https://azerdict.com/izahli-luget/batmaq
30. https://azerdict.com/izahli-luget/yortmaq
31. https://azerdict.com/izahli-luget/yort
32. https://obastan.com/ru/search/?q=toxtamaq
33. https://azerdict.com/izahli-luget/t%C3%BCl%C9%99m%C9%99k
34. https://obastan.com/az/dict/dialect/word/564158-%C4%B0DMAX
35. https://azerdict.com/izahli-luget/yoluxmaq

Türk dilləri

Qədim türk dili †

Bulqar dilləri	▪ qədim: Avar (türk) dili †¹ • Bulqar dili † • Hun dili †¹ • Xəzər dili †¹ ▪ müasir: Çuvaş dili (dialektləri: üst dialektləri, alt dialektləri; Malokaraç ləhcəsi)
Qədim türk dilləri	▪ Qədim qırğız (Yenisey-qırğız) dili † • Orxon-Yenisey (qədim türk) dili • Uyğur runa (Orxon-uyğur) dili †

Dağlıq Altay (mərkəzi-şərqi) dilləri[1]	▪ Qırğız-qıpçaq dilləri[3]: Qırğız dili (Şimali qırğız dili dialektləri, Fərqanə-qıpçaq dili (†), Cənubi qırğız dili dialektləri) • Tubalar dili[2] • Cənubi Altay dili (dialektləri: Sibir tatar - cənubi Altay dialektləri[1], Əsl Altay dili (oyrot, Altay-kiji), Telengit ləhcəsi, Teleut ləhcəsi) ▪ Şimali Altay dilləri[1]: Şor dilinin kondom dialekti[2] • Çulım dilinin aşağı çulım dialekti[2] • Şimali Altay dili (dialektləri: Kumandin ləhcəsi, Çelkan ləhcəsi) • Sibir tatar dili - Şimali Altay dialektləri
Qarluq dilləri[1]	▪ Qədim qarluq dili † ▪ Qarluq-uyğur dilləri[1]: Qədim uyğur dili † • Qaraxani (qaraxani-uyğur) dili † • Xələc dili (arğu)[1] ▪ Qarluq-Xorəzm dilləri[1]: ▪ **ədəbi qədim yazılı** — Xorəzm-türk dili † • Çağatay dili † • Türki dili † (Povolj türkisi)[1] ▪ **müasir** — Ayni (əynu) dili ‡[2] • İli-türk dili[1] • Lobnor dili ‡[1] • Sibir tatar dili — qarluq dialektləri[1] • Özbək (qarluq) dili • Uyğur (yeni uyğur) dili (dialektləri: Xotan dili) • Xoton dili (†) ‡[1] • Cənubi qırğız — qarluq dili dialektləri[2]
Qıpçaq dilləri	▪ Qədim qıpçaq dili † ▪ Noqay-qıpçaq dilləri — Alabuqat-noqay dili[2] • Həştərxan-noqay dili[2] • Qazax dili • Qaraqalpaq dili • Noqay dili • Sibir tatar — noqay dialektləri[1] • Krım-tatar dilinin çöl dialekti • Özbək-noqay dili (özbək dilinin qıpçaq dialektləri) ‡[2] • Fərqanə-qıpçaq — noqay-qıpçaq dielktləri[2] • Cənubi qırğız dili — noqay-qıpçaq dialektləri[2] • Yurtov-noqay dili[2] ▪ Povolj-qıpçaq dilləri — Başqırd dili • Sibir tatar dili[1] (dialektləri: Baraba dili, Tobol-irtış dialekti, Tom dialekti) • tatar-başqırd idiomu[2] • tatar dili (dialektləri: Kazan dialekti, Mişar dialekti; Kryaşen dialekti[1]) ▪ Poloves-qıpçaq dilləri — Qədim polovets (Kuman) dili † • Qəraim dili (dialektlər: Qal dialekti, Krım dialekti[1], Traka dialekti) • Krım-tatar (Ədəbi dili, Krımçaq dili[2], Krım-tatar dilinin orta dialekti, Urum (azovyanı) — qıpçaq şivələri[2]) • Qafqaz[1] (Erməni-qıpçaq dili †, Qaraçay-balkar dili, Qumuq dili) • Məmlük-qıpçaq dili †[1]
Oğuz dilləri	▪ Qədim oğuz dili † ▪ Pəçənək dili †[1] • Salar dili • Şimali özbək (ikan-qarabulağ) dili[1] ▪ **Oğuz dilləri** — Azərbaycan dili (dialektləri, Türk-tatar dili) • Aynallu[2] • Əfşar dili[2] • Balkan-qaqauz dili • Qaqauz dili • Qaşqay dili[2] • Osmanlı dili † • Səlcuq dili[2] • Suriya-türkmən dialektləri[2] • Kirmanşahın Sunqur şivəsi • Türk dili (dialektləri: Kipr dialekti, Salk dili) • Türkmən dili (dialektləri: Truxmən dili) • Urum (azovyanı) — oğuz şivələri • Xorasan-türk dili (dialektləri: Bocnurdi dili) • Xarəzm dili (özbək dilinin oğuz dialektləri)[2] • Krım-tatar dilinin cənub sahil dialekti
Sayan (tobas) dilləri	▪ **çol dilləri** — Kök-monçak dili • Tıva dili • Səngəl dili ▪ **tayqa dilləri** — Şərqi tıva dili dialektləri[2] • Soyot-satan dili (dialektləri.: soyot, uryanxay, satan) • Tofalar dili
Xakas (qırğız) dilləri	▪ Sarıq-yuqur (xara-yoqur) dilləri • Fuyuy-qırğız dili ▪ **Xakas-altay (əsl Xakas) dilləri** — Şor dilinin mras dialekti[2] • Çulım dilinin orta çulım dialekti[2] • Xakas dili (dialektləri: kaçin dialekti, Qızıl dialekti, Saqay dialekti, Şor dialekti)
Yakut dilləri	▪ "A"laşan yakut dili dialektləri • "O"laşan yakut dili dialektləri, o cümlədən

	Dolqan dili², Ədəbi yakut dili
Qarışıq türk dilləri və dil qrupları	Altay (Dağlıq Altay, Oyrot) dili • Krım-tatar dili • Sibir tatar dili • Özbək dili • Urum (azovyanı) dili • Fərqanə-qıpçaq dili (†) • Çulım dili • Şor dili • Cənubi qırğız dili dialektləri ▪ qarışıq dil qrupları: Qarluq dilləri • xakas, şimali Altay və qırğız-qıpçaq dillərinin birləşməsi
Yazısı	Orxon-Yenisey runaları • Bolqar runaları • Yanalif • Qədim uyğur yazısı

Qeyd: ¹ dilin və ya dil qrupunun təsnifatı mübahisəlidir, dil və ya dil qrupu hipotetikdir (bax: Türk dillərinin təsnifatı); ² "dil" terminin tətbiqi mübahisəlidir, "Dil və dialekt" problemi; ³ mümkündür ki, qıpçaq dilidir; † Ölü, bölünmüş və ya dəyişilmiş dillər; (†) Mümkündür ki, ölü dildir; ‡ qarışıq dillər

Rusiya Federasiyasının subyektlərində dövlət dilləri və rəsmi dillər

Federal dil	Rus dili
Federasiyanın subyektlərinin dilləri	Abaza dili • Adıq dili • Ağul dili • Altay dili • Avar dili • Azərbaycan dili • Başqırd dili • Buryat dili • Çeçen dili • Çuvaş dili • Dargin dili • Erzyan dili • Xakas dili • İnquş dili • Kabardin-çərkəz dili • Kalmık dili • Komi dili • Qaraçay-balkar dili • Qumuq dili • Lak dili • Ləzgi dili • Noqay dili • Mari dili • Mokşan dili • Osetin dili • Rutul dili • Saxur dili • Tabasaran dili • Tat dili • Tatar dili • Tuva dili • Udmurt dili • Yakut dili
Rəsmi statuslu dillər	Dolqan dili • Çukot dili • Even dili • Evenk dili • Fin dili • Xantı dili • Karel dili • Komi-perm dili • Qazax dili • Mansi dili • Nenes dili • Selkup dili • Veps dili • Yukagir dili